

NAJSTARIJI PRIJEVOD TEKSTA TOME AKVINSKOGA JE NA HRVATSKOM JEZIKU

Tomo Vereš

U nedavno objavljenoj antologiji prijevoda Tominih filozofsko-teoloških tekstova na hrvatski jezik *Izabrano djelo* (izd. »Globus«, Zagreb 1981) upozorio sam da se u našem najstarijem hrvatskoglagoljskom *Misalu*, takozvanom *Omišaljskom* iz 1317/1323. godine (Ms. Vatic. Borg. Illyr. 4, fol. 134) nalazi najstariji dosad poznati prijevod jednoga Akvinčevog teksta na živi jezik. To je starohrvatski prijevod sekvencije *Lauda, Sion* (Hvali, Sione). U ovoj bilješci želim ponešto razjasniti tu tvrdnju koja je na određen način važna i za hrvatsku filozofsku baštinu. Premda je, naime, spomenuta sekvencija u prvom redu tekst vjerskog obilježja, u njemu ipak dolaze do izražaja i umni naponi autora da pojasni skroviti vjerski sadržaj euharistijske tajne koja potpuno nadilazi mogućnosti iscrpljenog ljudskog shvaćanja. Toma na primjer karakterizira odnos između starog i novog svijeta, to jest predkršćanskog i pokršćanskog, s pomoću kategorija »sjene« (*umbra*) i »zbilje« (*veritas /rei/*); »noći« (*nox*) i »svjetlosti« (*lux*). Govori zatim o bitnoj pretvorbi jednoga bića u drugo, o transupstanciji pri kojoj pripadna svojstva, akcidenti, ostaju nepromijenjeni, iako ne spominje izričito ove aristotelovske izraze. Za hrvatsku filozofsku baštinu je, dakle, od velike važnosti ispitati pobliže kako se hrvatski jezik snalazio u početku 14. stoljeća, u svome praskozorju, u spomenutim misaonim kategorijama i kako ih je uspio izraziti. Razumije se da bi to istraživanje trebalo proširiti na sve kasnije prijevode posljedice *Lauda, Sion* kako bi se mogle utvrditi tendencije, oblici i rezultati stavnitog jezičnog razvoja, na primjer u Hrvojevu *Misalu* iz 1405/1415. godine, zatim u prvom tiskanom *Misalu* po zakonu Rimskog dvora iz 1483. godine itd., kao što sam predložio prije nekoliko godina (usp. *Danica* 1979, str. 76). No to je posao naših jezikoslovaca kojima nije tuđa filozofska i teološka problematika.

Sa svoje strane volio bih iznijeti samo jednu primjedbu u vezi s kakvoćom našega najstarijeg prijevoda *Lauda, Sion* i odgovoriti na neka pitanja povijesne naravi što su s njim povezana.

Prije svega valja upozoriti da prijevod sadrži nekoliko pogrešaka koje dokazuju da su naši glagoljaši u to doba slabo poznavali latinski jezik, odnosno da im je misaoni sadržaj himne u nekim dijelovima bio nerazumljiv. Prevodilac se uvelike udaljio od smisla druge strofe time što je glagol »aude«¹ pročitao kao »daude«. U trećoj strofi sintagmu »thema specialis«² prevodi »začetije jedino«, dok u petnaestoj strofi krivo čitajući »A sumente...«³ kao »Assus mente...«⁴ daje pogrešan prijevod »Pečen k srdcu...«⁵ i tako unosi prilično nejasnoće u misaonu poruku himne. Možda su neke pogreške prijevoda uvjetovane lošom čitkošću latinskog rukopisa s kojega se prevodilo, no to bi trebali pobliže ispitati naši jezikoslovci.

Na pitanje, da li je spomenuti prijevod doista najstariji prijevod jednoga teksta Tome Akvinskog na živi jezik, prema dosad raspoloživim podacima, valja odgovoriti potvrdno. Naime, dosad se općenito smatralo da su najstariji prijevodi Tominih tekstova na grčkom i aramejskom jeziku iz sredine 14. stoljeća. Doduše, prema svjedočenju Bartolomeja iz Capue na procesu kanonizacije Tome Akvinskog 1319. godine prijevodi na tim jezicima mogli su postojati već u početku 14. stoljeća (usp. *Bulletin thomiste*, I re année, N. 2, Maj 1924, str. 51—52), ali dosad nisu nigdje pronađeni, a dopušteno je sumnjati da su uopće postojali.

Uzmemo li u obzir činjenicu da je posljednica *Lauda, Sion* sastavni dio bogoslužja na blagdan Tijelova koji je ustanovljen 1264. godine i da se kao takva morala čitati puku bar svake godine jedanput, očigledno je da je ona imala najviše izgleda da bude prvi prevedeni tekst Tome Akvinskog na neki živi jezik. Ali dok to tvrdimo ne treba zaboraviti da je proslava blagdana Tijelova kroz prvih pedeset godina sporo napredovala izvan granica Italije, a s druge strane da se bogoslužje u katoličkom svijetu općenito obavljalo na latinskom jeziku — osim upravo kod naših glagoljaša. Kada je, dakle, papa Klement VI na ekumenskom saboru u *Vienneu* 1311. godine naredio da se Tijelovo mora slaviti po cijelom katoličkom svijetu, naši su glagoljaši bili primorani prevesti odgovarajuće misne tekstove na hrvatski, među kojima je bila i posljednica *Lauda, Sion*. Eto, taj se prijevod nalazi u *Omišaljskom misalu* koji je prema dru Josipu Vajsu napisan između 1317. i 1323. godine (usp. *Najstariji hrvatskoglagoljski Misal* s bibliografskim opisima svih hrvatskoglagoljskih misala, JAZU, Zagreb 1948, str. 66).

U svojoj antologiji *Izabrano djelo* T. Akvinskoga donosim fotokopiju glagoljskog rukopisa te himne (str. 336), zatim transliteraciju J. Mihojevića (str. 337), te izvorni latinski tekst i suvremeni prijevod M. Pavelića (str. 334—335).

Valja napomenuti na kraju da je čuveni njemački medijevalist Martin Grabmann najstarijim prijevodom posljednice *Lauda, Sion* na živi jezik smatrao njemački prijevod Johanna iz Salzburga (+ 1396) (usp. *Die Werke des hl. Thomas von Aquin. Eine literarhistorische Untersuchung und Einführung von Martin Grabmann*, Münster i. W. 1967, str. 365). Naši će kulturni i znanstveni djelatnici nedvojbeno učiniti sve što je u njihovoj moći kako bi istina o našem prijevodu doprla do svih onih koji je ne poznaju.

Zusammenfassung

DIE ÄLTESTE ÜBERSETZUNG EINES TEXTES DES THOMAS VON
AQUIN IST DIE KROATISCHE ÜBERSETZUNG DES »LAUDA, SION«

Die Übersetzung findet sich im Ms. Vatic. Borg. Illyr. 4, fol. 134), das aus den Jahren 1317/1323 stammt. Hier bringt der Autor kurz den historischen Beweis für seine These. In seiner grossen Anthologie der philosophischen und theologischen Texten des Thomas in kroatischer Übersetzung *Izabrano djelo* (Verlag Globus, Zagreb 1981) wird die Fotokopie des ursprünglichen glagolitischen Textes gebracht.

Der Text ist einigermaßen auch philosophisch relevant, insofern er einige philosophische Interpretamenta des christlichen Mysteriums enthält.